

Multikulturní ošetřovatelství - židovská menšina

Dějiny židovské menšiny v Evropě

„Dějiny evropských Židů jsou dějinami problematického vztahu majoritní společnosti k etnické, náboženské a společenské menšině. Židé byli v jednotlivých evropských zemích menšinou, která svou izolovaností a lpěním na tradicích a dodržování náboženských předpisů, tvořila vždy jakýsi „stát ve státě““^[1]. Přesto právě Židé, potažmo jejich historie, tvoří jakýsi pilíř evropské kultury. Např. Desatero je pro křesťany velmi významným morálním kodexem, i když původně je převzato z judaismu. Přesto v historii Židů zaznamenáváme ne zrovna šťastné interakce mezi nimi a křesťanskou společností. Tato nevraživost má své kořeny již v raném křesťanství, kdy křesťané jako členové nově vzniklého náboženství museli zaujmout postoj ke společenství, z kterého „vyšli“.

židovský svícen

Pokud čteme Starý zákon, můžeme si udělat poměrně dobrou představu o starozákonních Židech jako o dynamickém a velmi osobitém národu se specifickým náboženstvím a velmi silným národním cítěním. Můžeme říci, že v období vzniku rané církve, tedy první léta po Ježíšově smrti až cca do 90. let 1. století n. l., již Židé fungovali jako samostatný národ se svými zákony, zvyky, tradicemi a jediným monoteistickým náboženstvím ve starověkém Římě.

První křesťané tak posléze byli Židé, kteří uvěřili, že svatá písma judaismu ukazovala na to, že Ježíš Kristus byl mesiáš a dostali se tak s většinovou židovskou společností do teologických sporů, které častokrát vedly k vyloučení jedince z komunity místní synagogy, tedy potažmo i z náboženského a společenského života. Tyto teologické přeměly v hrubém nákrese tento charakter:

- Křesťané prezentovali své náboženství jako jedinou cestu spásy. Z jejich pohledu dodržování židovského zákona jako takového spásu nepřináší. Spása a cesta k Bohu je tedy v rukou křesťanů.
- Židé dle křesťanů odmítli pravou cestu k Bohu, na jejich spisy musí být pohlíženo ve světle, že Ježíš je Mesiáš. Všechna zaslíbení, která skrze svaté texty Židé obdrželi, se tímto přesouvají na Církev, která se dokonce nazývá novým Izraelem.
- Židé „zavraždili“ Boha (myšleno Ježíše Krista) a tím na sebe uvalili Boží hněv.

Není divu, že i přes láskyplné poselství obou náboženství, byly tyto otázky natolik palčivé a postoje obou stran natolik vyhraněné, že napomohly negativnímu pohledu na židy. Posléze, kdy do církve mohli vstupovat i lidé z ostatních národů, se odcizení vůči Židům ještě více prohloubilo.

Od čtvrtého století se pak křesťanství dostalo oficiálního uznání a bylo stanoveno státním náboženstvím. Díky novému postavení křesťanství a jeho následnému rozšíření po Evropě se upevnil pomocí kázání, náboženské výchovy a dalšího působení církve v podvědomí společnosti předsudek, který stavěl Židy do role vyvoleného národa, který sice přinesl Svatá písma, ale odmítl svého spasitele a bude souzen v době Apokalypsy samotným Bohem. Od tohoto postoje je pak málo k samotné demonizaci židů, kteří již byli prezentováni nejen jako „zatvrzelý národ, který nepřijímá spásu“, ale byli obviňováni i ze spolčení se satanem jako s nepřítelem Boha. Paradoxně se tento postoj díky celoplošné křesťanské propagaci udržel i na místech, kde chyběly židovské komunity.

Následky takového postoje můžeme vidět na prvních pogromech, které proběhly napříč celou Evropou při křížových výpravách, jejichž primární zaměření bylo proti muslimům (respektive pohanům) a jež měly svůj politický i ekonomický důvod. Přesto kvůli propagandě, která hlásala zničení všech Božích nepřátel, se všeobecným očekáváním Apokalypsy a zakořeněným antisemitismem se „Boží soud“ nad Židy vykonal poněkud předčasně a celé komunity měly na výběr mezi přijetím křesťanství a smrtí. V Jeruzalémě se paradoxně žádný „Boží soud“ nad židy nevykonával.

Další vlnu silnějších pogromů pak můžeme zaregistrovat o 300 let později, kde ale nešlo o zfanatizované davy, které plenily v náboženském přesvědčení, ale zejména o plánované a předem připravované vraždy několika desítek židů nebo celých komunit. V pozadí pozdějších pogromů musíme spíše hledat nejistou ekonomickou a sociální situaci. Mnoho významných představitelů dlužilo židům nemalé peněžní obnosy a jejich likvidace je nejenom zbavila dluhů, ale ještě byla velmi obohacujícím prostředkem. To také vysvětluje, proč druhá vlna pogromů nebyla zdaleka tak celoplošná jako ta první.

Toto období bylo také obdobím morových ran, kdy se ekonomické důvody schovávaly za „celosvětovým“ spiknutím židů, kteří měli úmyslně otrávit studně. V městech, kde se vyvražďování odehrávalo, se častokrát ještě ale žádná infekce neobjevila. Toto stanovisko oficiálně odmítli jak učenci, tak církve.

Další zajímavé osudy židovské menšiny můžeme vidět např. na španělském a portugalském území, kdy v 15. století docházelo k nuceným křtům či exilu. Za zmínku stojí proslulá španělská inkvizice, která mimo jiné soudila prohřešky jako tajné dodržování židovských zvyků, za které souzený mohl být i usmrcen. Zavedla také pravidla, která diskriminovala nově pokřtěné (pro výkon jednotlivých funkcí bylo potřeba doložit z rodokmenu, že celé generace byly pokřtěné).

Ani počátek protestantského hnutí v 16. století n.l. nepřinesl žádnou sebereflexi církve nebo alespoň jiný pohled na židovskou menšinu v Evropě. Naopak Luther, velmi významný reformátor, po marném pokusu obrátit židy na „pravou víru“, napsal několik traktátů, ve kterých požadoval omezení v rámci pracovní činnosti, přísné a rázné

zacházení, popřípadě i vyhnání ze země. Na jeho protižidovské názory se pak odvolávali i němečtí nacisté. Nemůžeme tedy mluvit o reformaci pohledu na židy ani v raném protestantismu, i když ne každý reformátor se ztotožňoval s tímto Lutherovým názorem.

V celé středověké i raně novověké historii můžeme vidět tenkou linii vztahů mezi křesťanstvím a jeho oficiální politikou a židy. V celém průběhu několika století tak byl ve společnosti pěstován nepřátelský postoj k této komunitě, který se zhoršoval v krizových situacích, kdy židé (spolu s ostatními menšinami) byli považováni za strůjce neštěstí a často se stávali obětními beránky. Žid tedy pro obyčejnou společnost znamenal symbol „Božího vyvržení“ a omluva jejich diskriminace měla právě tento teologický prvek.

Pro světskou moc židé zase představovali velmi cenný zdroj peněz a mnohokrát v historii jim poskytovala ochranu a privilegia, avšak ne pokaždé tato „privilegia“ znamenala alespoň zrovnoprávnění s ostatní společností. Jejich stav se pak zlepšil až v 18. a 19. století n. l., kdy si však změnu své situace získali díky svému vlivnému postavení a nemalému majetku. Nicméně antisemitismus se projevoval nadále např. i v dobách první republiky. Jeho vyvrcholení pak nastalo ve 20. století s příchodem 2. světové války.

Pokud se podíváme na celkovou historii, vidíme, že kromě své bohaté kultury si s sebou tato minorita nese velké zatížení nejen kvůli tragickému vyhlazování ve 20. století, ale i jakousi ponurou tenkou nit konfliktů s křesťanskou společností, mezi kterou po staletí žila.

Židovská menšina v současnosti

dle modelu Vycházejícího slunce

Technologické faktory

Technologické faktory a jejich dosah jsou shodné s kulturou, ve které daná minorita žije. Židé jako takoví nejsou dnes považováni za minoritu, která by stála na okraji společnosti, naopak dosahují často velmi vysokého vzdělání a nedělá jim potíže se začlenit do společnosti po stránce ekonomické i společenské.

Tipy pro ošetřování: V anamnéze se zaměříme na zemi a oblast, kde pacient bydlí. Je zbytečné dle příslušnosti k etniku hodnotit technologické faktory.

Náboženské a filosofické faktory

Židé se dnes, stejně jako v minulosti, pohybují v rozmezí mezi přijetím náboženského názoru země, ve které žijí (např. přijetí křesťanství, ateismus) až po ortodoxní formu praktikování judaismu. V samotném judaismu můžeme zaznamenat několik proudů, jež mají odlišný charakter. Nejčastěji rozlišujeme: ortodoxní, ultraortodoxní, reformní a konzervativní judaismus. Dále se k judaismu přidružují ještě další skupiny jako jsou např. Samaritáni či Karaité.

Uvádím zde nejčastější náboženské úkony a svátky, které jsou všeobecně spjaté s židovskou kulturou a mohly by se dotknout běžného ošetřování v nemocnici.

- **Ranní, odpolední a večerní modlitba:** Texty pocházejí z modlitební knížky nazývané Sidur. Jsou považovány za náhradu obětí, které se dříve obětovaly v Jeruzalémském chrámu. Není potřeba žádné zvláštní polohy těla nebo světového směru. Ženy si mohou nasazovat šátky, muži čepice nebo klobouky. Pokrývka hlavy symbolizuje bázeň a pokoru, kterou věřící pociťuje v Boží přítomnosti.
- **Šabat - den odpočínutí:** Jeho poselstvím je odpočinek a duchovní i duševní obnova, která probíhá i skrze modlitbu a studium Tóry. Se šabatem je spojený zákaz práce. Den odpočinku je také spojený s takzvaným oneg šabat - potěšením ze šabatu. K tomu patří např. dostatek spánku, sváteční jídlo a oblečení... Šabat dle židovského kalendáře začíná v pátek večer zapálením šabatových svíc a modlitbou a pak následuje večerní hostina. Ráno se čte v synagoze z Tóry, následuje další hostina (v čase oběda) a večer se ukončuje též jídlem a Havdalou - ta začíná zapálením pletené svíce se čtyřmi knoty. Oheň by měl být ten samý, který byl zapálen na začátku šabatu. Šabat je chápán spíše jako komunitní a rodinný svátek.
- **Poutnické svátky** - jsou tři: Pesach, Šavuot a Sukot. Tyto svátky připomínají důležité události v židovských dějinách ve spojitosti s oslavami úrody.
 - Pesach připomíná vyjití Židů z egyptského otroctví, u nás se můžeme setkat s označením Svátek nekvašených chlebů.
 - Šavuot neboli Svátek týdnů - oslava vyhlášení Desatera na hoře Sínaj a předání Tóry Mojžíšovi. V historii na tento svátek přinášeli poutníci do Chrámu prvotiny ze své úrody.
 - Sukot neboli Svátek stánků je připomínka putování pouští před vstupem do zaslíbené země (Izraele).
- **Vysoké svátky** - k nim patří Roš ha-šana neboli svátek Nového roku a Jom Kipur neboli Den smíření. Do těchto svátků se řadí i dny mezi nimi.
 - Svátek Nového roku je připomenutím, že židé mají s Bohem, že mají myslet na své skutky a že za své skutky bude každý souzen. Je tedy patrné, že má poněkud jiný charakter než náš Silvestr.
 - Na den Smíření je kromě zákazu práce ještě zvyklostí držet přísný celodenní půst.
- Dále se ještě kromě těchto svátků dodržují **smuteční dny**, Chanuka a Purim.
 - Chanuka, nazývaná také Svátek světel, je připomínkou zázraku, který se stal v jeruzalémském chrámě po makabejském vítězství nad Syřany. Trvá osm dní a slaví se v období od konce listopadu do konce prosince.
 - Purim je připomínkou záchrany Židů žijících v Perské říši před vyvražděním, které plánoval tamní první ministr Hamán. O zmaření Hamanových plánů a záchranu svého národa se zasloužila královna Ester. Tento příběh je popsán ve Starém zákoně v knize Ester. Purim je nejveselejší židovský svátek a slaví se v únoru až březnu.
- Jeden z nejnovějších svátků je Jom ha-šoa, který byl stanoven na den povstání Varšavského ghetta. Tento den

je vzpomínkou na události 2. světové války.

Tipy pro ošetřování: Je nutné si uvědomit, že židovské svátky jsou charakteristické velmi silnou sebereflexí židů v jejich dějinách. Každý svátek má svůj význam a je známo, proč a kvůli čemu se slaví. Myslím si, že dnešní střední zdravotnický personál nemá takové znalosti, aby si propojil určitá gesta a zvyky s významem, který pro žida znamenají. Doporučuji proto se při anamnéze rovnou zeptat, zda je po této stránce něco, v čem můžeme pacientovi vyhovět (v souvislosti s jeho vírou). Zatímco my židovské svátky a spirituální potřeby moc neznáme, obvykle platí, že židé se vyznají ve většinové společnosti, ve které žijí. Je tedy vysoce pravděpodobné, že pacient sám navrhne nejrozumnější řešení, které pak můžeme prodiskutovat a upravit dle našich možností.

Další faktor, o kterém se ještě zmíním, je, že židé jako komunita mají dobře zajištěnou lékařskou péči. „Naše“ zařízení tedy navštěvují jen pokud není služba v komunitě schopná zajistit odpovídající lékařskou péči. Také nejsou ojedinělé případy, že židé na svoji národnost (či etnicitu) vůbec nepoukazují a že máme pacienta židovské národnosti se často dovídáme až od příbuzných nebo z pozorování.

Rodinné a společenské faktory

Židovská komunita je spíše uzavřeného typu. Můžeme se setkat s pojmem židovská obec. Jednotlivé židovské obce jsou zaregistrovány ve Federaci židovských obcí v ČR a mohou být právně subjektivní ve smyslu zákona č. 3/2002 Sb. Tato komunita tedy nabývá nejenom identitu ve smyslu etnického společenství, ale chová se v naší společnosti jako právní subjekt. Také díky tomu může poskytovat velmi rozsáhlé služby pro své členy. Její působení často zahrnuje i péči o památky, spravování synagogy, zajišťování kulturních a náboženských akcí, sociální a zdravotní služby a v neposlední řadě i kontakt s veřejností.

Židovské rodiny bývají rozvětvené a pevně drží pohromadě. Typické a pro nás poněkud neobvyklé je, že židovská rodina často velmi lpí na svém rodokmenu. Dokonce jsou známy případy, kdy je možné vyčíst rodinnou linii až 2000 let nazpět.

Do života rodiny pak patří i takové události jako je narození, vstup do dospělosti a úmrtí.

- **Narození:** Narození dítěte není jenom záležitostí rodiny, ale celé komunity. U dětí mužského pohlaví se jako symbol smlouvy mezi Izraelem a Bohem provede obřízka. Ta vyjadřuje také myšlenku, že fyzické tělo je podrobno morálnímu zákonu. Žena se 6 týdnů po porodu očišťuje. Prvorozený syn se „vykupuje“ to znamená, že otec dává do synagogy symbolicky stříbrné mince. Tento zvyk je zakořeněn v historii, kdy prvorozený syn náležel Bohu.
- **Vstup do dospělosti:** Za dospělého se v židovství považuje člověk od 13. roku. Syn sobotu po svých 13. narozeninách v synagoze poprvé čte z Tóry, dívky přednesou rozpravu na téma z Tóry. Po bohoslužbě je velká hostina. Od 13. narozenin je tedy žid plně odpovědný za své činy.
- **Úmrtí a nemoc:** Návštěva nemocných a účast na pohřbu patří mezi základní náboženské povinnosti. Také tady jde o komunitní záležitost, kde hlavní závazek na sebe obvykle bere skupina dobrovolníků (Chevra kadiša), kteří těžce nemocným poskytují hmotnou, sociální a duchovní péči a následně organizují pohřeb zesnulého. Umírajícího navštíví duchovní a poskytne mu poslední vyznání hříchů a modlitbu obdobně, jako je tomu u křesťanství.

Tipy pro ošetřování: Židovské rodiny jsou velmi ochotné se zapojit do ošetřování pacienta. Zapojení do léčebného režimu pacienta není tedy vůbec složité, naopak jejich pomoci můžeme využít.

Kulturní hodnoty a životní styl

Životní styl a kulturní faktory jsou velmi propojené s náboženstvím a odvozují se od toho, v jaké míře a jaký typ judaismu jedinec vyznává a samozřejmě také od většinové společnosti, ve které žije. Vnitřní hodnoty se ve srovnání s českou většinovou společností více orientují na rodinu, komunitu a historii.

Židé se velice orientují na kulturu jako takovou. Většina z nich často navštěvuje divadla, koncerty a zajímá se o umění. Svoji kulturu neustále obohacují. K životnímu stylu můžeme také připočítat poněkud zvláštní stravování, řídící se souborem pravidel zvaným kašrut, které má kořeny v židovském náboženství. Další zajímavostí na židovském etniku je to, že ke komunikaci užívají nejenom jazyk, který používá majorita, ale běžně ještě hebrejštinu a angličtinu event. další jazyky. Tato potřeba vznikla zejména proto, že židé žijí v různých státech.

Politické a právní faktory

Kromě židovských obcí v České republice židovská komunita jako celek není politicky aktivní. Individuální i komunitní aktivity jsou v rámci židovství povoleny.

Ekonomické faktory

V této oblasti není rozdíl mezi menšinou a většinou.

Vzdělávací faktory

V minulosti se židé velmi často vzdělávali ve svých školách zaměřených zejména na náboženskou výuku. V současnosti existují také židovské vzdělávací programy (mateřská škola, semináře, kurzy), nicméně uznávají a nebrání se vzdělání majority.

Slovníček

Tóra – rozlišujeme psanou a ústní část (Židé mají velmi pevnou ústní tradici). Rozsah Tóry pokrývá pět knih Mojžíšových ve Starém zákoně. Ústní Tóra pak zahrnuje halagu a agadu.

Halacha – je souhrn náboženského práva. Z ústní tradice ho poprvé zformoval Jehuda ha-Nasi do díla zvaného Mišna. Diskuze o náboženském právu, ale i agadě zaznamenává Gemara.

Talmud – tvoří ho Mišna a Gemara. Jedná se tedy o souhrn náboženského práva s následným rozbořením a diskuzí. Jsou dva druhy: Jeruzalémský, starší a Babylonský, mladší.

Tanach – nejběžnější označení hebrejské Bible. Zahrnuje Tóru, Proroky a Spisy.

Micvot – 613 příkazů, které stanovují pravidla pro fungování náboženského práva, rituálů a morálky.

Samaritáni – jedno z nejstarších etnik na Blízkém východě. Jejich víra je velmi obdobná klasickému judaismu. Největší rozdíl je v tom, že nemají instituci rabínů – hlavní výklad Talmudu spočívá na kněžích.

Karaité – odnož judaismu, často označovaná jako sekta, která uznává pouze texty Starého zákona.

Chevre kadiša – židovské pohřební bratrstvo, jehož členové se starají o umírajícího a organizují pohřeb.

Kašrut – soubor pravidel pro rituální čistotu, týká se zejména potravin. Název odvozen od slova kašer = vhodný (v aškenázské výslovnosti v našem prostředí známé slovo košer).

Odkazy

Související články

- Multikulturní ošetrovatelství
- Ošetrovatelská péče u pacientů romské příslušnosti

Reference

1. BERN, Martin a Schulín ERNST, et al. *Židovská menšina v dějinách*. 1. vydání. Votobia, 1997.

Externí odkazy

- www.kehilaprag.cz (<http://www.kehilaprag.cz/cs>)

Použitá literatura

- PUTÍK, PhDr. Alexandr. *Židovské tradice a zvyky, svátky, synagoga, běh života*. 1. vydání. Praha : Židovské museum, 2005.
- BERN, Martin a Schulín ERNST, et al. *Židovská menšina v dějinách*. 1. vydání. Votobia, 1997.
- WILSON, Marvin R. *Náš otec Abraham, židovské kořeny křesťanské víry*. 1. vydání. Sborový dopis, 1997.